

HERINNERINGEN AAN GENERAALS Nederlands-Indië 1945

(SPOOR, THORPE, VAN OYEN, VAN STRATEN, CHRISTISON)

(Verkorte uitgave van artikel geschreven door Jan Staal Kol. KLU. bd.)

Een tijdje geleden, ik praat nu over 1994, las ik in het dagblad 'New Zealand Herald' een kort artikel over het overlijden van de Genraal Christison op 100-jarige leeftijd in een soort Bronbeek in Schotland. De Generaals heldendaden, vooral het bevrijden van Nederlands-Indië uit de handen van de Japanse bezetter in 1945, werden op typische Engelse wijze gememoreerd. Het artikel wekte mijn ergernis op. "Wel potjandorie", dacht ik. "Christison een held?" Mogelijk in het Engelse bestek, doch van Nederlandse kant bekeken, zoals ik deed, was de generaal een duistere figuur, onder orders om alles wat Indisch of Nederlands was het leven te vergallen. Gooi de Hollanders uit Indonesië!

Ik zag Christison niet als een toevalligheid, maar als een door het Engelse gemenebest geplaatste Gouveneneur-Generaal, het hoogste beslissende gezag van Indië dat er met opzet zo'n janboel van maakte dat het na zijn vertrek niet meer te redden viel.

Ik had de man zelf een paar keer ontmoet, ik had overhoop gelegen met zijn staf. Hoe een eenzaam vliegkapitein in zo'n vreemde omgeving terecht kwam is een lange historie die ik hoop in het kort te kunnen vertellen. Mijn gedachten gingen terug naar 1945.

September 1944 zag ik het einde van de gevechtstermijn van mijn patrouille B25's bij het 18de squadron in Darwin, Australië. Geen bommen meer op Koepang, Ambon, de Kei-eilanden, geen schepen meer zinken bij Banda en de Watoebelas, terug naar de beschaving van Melbourne en Sydney. Het genoeg was betrekkelijk vanwege de opdracht mij te melden bij de directeur NEFIS, kolonel Spoor, in Kamp Columbia, een heel eind west van Brisbane.

Ik had de kapitein Spoor, mijn leraar en klasseleider op de KMA, sinds het officiers-examen in 1936 niet meer gezien. De kapitein was nu kolonel, directeur Netherlands East Indies Forces Information Service. Hij zag er puikbest en opgewekt uit, de Franse indruk die hij in het verleden maakte was verdwenen, hij kon nu voor een Amerikaan doorgaan.

De begroeting was enthousiast. "Welkom, meneer Staal, ik heb maanden op U zitten wachten tot de vliegerij U los kon laten. Ik heb een beroepsman nodig om de militaire intelligence op poten te zetten.", zei hij. "Apropos, hoe is het met kantoorervaring?". Verrast door die gekke vraag zal ik wel dom gekeken hebben. "Uitnemend! geen kantoorervaring, nooit op een kantoor gezeten, dat is precies wat hier in deze ambtenarentroep nodig is", vond de kolonel.

Kamp Columbia was een gedeelde vreugd. Links was de regering, barakjes voor Van Mook, Van der Plas, Kersten, Hoogstraten, Blom, Smit en Warners. De heren departements-directeuren waren meestal ergens anders. De legercommandant generaal Van Oyen verbleef in Melbourne, 1400 kilometer zuidelijker. De NEFIS was aan de rechterkant, militair, onder het opperbevel van MacArthur. De twee instanties gingen ieder hun eigen gangetje, hadden niets met elkaar te maken. Wij wisten

niet hoe de opbouwplannen voor Indië eruit zagen, aan de andere kant hield geheimhouding de burgers onkundig van de gegevens die wij verzamelden.

Toen na een paar maanden stug werk de militaire intelligence naar genoegen fungeerde, zond Spoor mij naar Manilla om te bekijken welke problemen zich voordeden in een dicht bevolkt gebied dat zojuist uit Japanse overheersing bevrijd was.

Door Spoor voorzien van een fraaie introductie aan Generaal Thorpe, de intelligence chef aldaar, ging ik op 25 april 1945 op pad. Zeven weken later, ik schat omstreeks 10 juni 1945 was ik weer in Kamp Columbia. Dankzij mijn uitnemende gastheren, de generaal Thorpe, die als ex-General Motors vertegenwoordiger Indië uitnemend kende en de kolonel Holland, een ex-politiefchef uit Chicago, was ik aanzienlijk wijzer geworden op het gebied van roverbendes, guerillas, collaborateurs, communisten, meelopers, bukkalahaps, profiteurs, interneringskampen en de vele schakeringen van goede burgers en ontuig daartussen.

Een ieder die niet absoluut betrouwbaar was werd door de politie in de 'stockade' gezet voor nader onderzoek. De meesten werden na een kort verhoor, na ontvangst van een identiteitsbewijsje, weer losgelaten.

Belangrijk was de politieschool, een enorm bedrijf dat honderden jonge Filippinos opleidde. "Zonder een goed politie-apparaat is er geen kans op rust en orde. Je krijgt een wetteloze janboel!", zei de kolonel Holland. Een uitspraak van een wijs man die mij bij zou blijven. Elk papier of handleiding van die school verdween in mijn actetas. Het rapport aan Spoor was voorzien van een bloemlezing van dagbladen die tijdens de bezetting waren verschenen, Amerikaanse voorschriften en vijftig schetsen in waterverf die ik maakte omdat fotografie verboden was.

"De Amerikanen gaan Indië niet bevrijden, ze gaan de andere kant uit", meldde ik in mijn rapport. "Als we niet gauw wat doen, kunnen we Indië wel gedag zeggen. We staan er alleen voor. Zonder ferme leiding wordt het een chaotische rotzooi." Spoor was het daarmee eens, hij gaf een gloedvolle uiteenzetting aan de departementsdirecteuren vergadering, waarna ik het woord kreeg om het nog eens dunnetjes over te doen en vragen over de aanpak van zaken in Manilla te beantwoorden. Voor de goegemeent, zo'n 150 Kamp Columbia bewoners, hielden we een voorlichtingsavond.

Het was boter aan de galg gesmeerd. Van der Plas vond dat de Filippinos geen Mohammedanen waren. Hij was er zeker van dat de Indische bevolking zich aan het gebod "Gij zult niet doden", zoals omschreven in de Koran zou houden. Warners had een rapport gehad dat de trams in Batavia nog reden, er was dus electriciteit en als er electriciteit was, was er geen vuiltje aan de lucht. De terugkeer van de regering zou een vreugdevol evenement zijn. De bevolking zou met vlaggetjes zwaaien en juichen. De militaire heren maakten zich onnodig kopzorgen, de juistheid van hun waarnemingen is aan twijfel onderhevig, zei Van Mook, onlusten in Indië waren een onmogelijkheid.

De militaire heren stonden er als kwajongens bij. Spoor geloofde geen woord van de rooskleurige regeringsvisie. Olie-domme oorlogsvierders, zei hij. Wat doen we nu?

Er was een onderhoud met de Chef van de Generale Staf, de generaal Van Straten, omtrent de poli-

tiel-politionele taak van het leger, en de politie die in Indië of onder pressie verdwenen of om zeep gebracht was. Laten we de politiek vergeten en ons op de politie concentreren. Net als in Manilla moest er een nieuwe politie komen, weshalve de kapitein vlieger waarnemer werd omgedoopt tot Hoofdinstructeur Militaire Politie en commandant van de KNIL-MP-School.

Ik geloof dat er nooit een politieschool was waarvan de commandant zo weinig van politiezaken afwist als de KNIL-MP-school gevestigd in het half verbrande Chinese Kamp op het geruïneerde eiland Tarakan. Er was een compagnie uitnemende Ambonese KNIL militairen die, na jaren Japanse gevangenschap bijzonder graag een politietaak op zich wilden nemen. Herregistratie, kleding, voeding en sport in de vorm van basketbal en volleybal, hadden de aandacht. Een schietbaan werd aangelegd onder toezicht van de twee hardwerkende onderofficieren die de school rijk was. Het vertalen van Amerikaanse voorschriften voor theorieën in het Maleis was nachtwerk. Na een paar weken kwamen twee jonge officieren de staf versterken.

In begin augustus was het tijd een klasje korporaals voor afgestudeerd te verklaren door middel van een meerdaagse praktijkoefening. Een bericht dat aan de overkant in Boelongan een Japans georiënteerde bende huishield was daarom welkom.

We hadden geen transport op wielen maar er was aan motorboten en prauwen te komen. Helaas was de bende niet gevat, een ooggetuige verklaarde dat de kwaadwilligen de patrouille hadden zien aankomen en het hazenpad, de rimboe in, hadden gekozen.

Na ontkomst van de bevrijding van Boelongan, omstreeks 15 augustus, lag er een telegram te wachten. "Onverwijd terugkeren naar Kamp Columbia". Hoogst vreemd.

Dus terug naar Australië.

Kamp Columbia maakte de indruk van een kip zonder kop. Veel mensen stonden te trappelen van ongeduld om weer naar huis, dat is naar Java, te gaan. De heren directeurs vertelden ons dat dat niet ging omdat de regering op orders zat te wachten. Van wie de bevelen moesten komen was niet duidelijk. De loer die de Japanners ons op het laatste moment als katten in het nauw gedraaid hadden door hun hoofd-collaborateur tot president van Indië te verklaren, had niet de minste aandacht. Noch van de regering, noch van de goegemeent. Niet ernstig, het zou wel over gaan.

De bedoeling van mijn overhaaste terugkeer van Indië naar Australië werd mij duidelijk tijdens een lange avondbespreking met generaal Van Straten en kolonel Spoor, die de aanstelling van Soekarno wel als een gevaar voor het welzijn van land en volk zagen. Mevrouw Spoor zorgde op de achtergrond voor versnaperingen.

Het plan was dat 12 compagnieën KNIL naar diverse plaatsen in Indië scheep zouden gaan. Voor politionele doeleinden zoals arrestaties dienden elk van de compagnieën te beschikken over een officier en een onderofficier van de Militaire Politie. Aangezien de infanterie het personeel niet kon leveren kreeg ik de opdracht 24 daartoe geschikte mensen van de luchtmacht aan te wijzen die na opleiding de grondtroepen zouden vergezellen.

Een Militaire Politie academie was binnen een paar dagen in Melbourne voor elkaar. De mensen be-

grepen de ernst van de problemen, studeerden enthousiast, het plotsklap verlaten van vliegfuncties leidde niet tot mopperen. Een stelletje vliegjongens als politie klinkt vreemd in de oren. Velen van de groep waren ex-vliegschool leerlingen van het oude Kalidjati. Geselecteerde vrijwilligers, de beste, de bloem van de vooroorlogse jeugd. Nu na drie jaren vliegoperaties, ouder en wijzer, gezond, fit en drielalig. Fijne kerels die van wanten wisten. De vrede bracht een eind aan de oorlogsoperaties. Bovendien was er voor de handhaving van orde en rust in Indië niemand anders meer te vinden.

Na de opleiding in de versnelde pas was het terug naar Brisbane wachten op de overtocht naar Indië. Het Kamp Columbia was in oproer. Nog steeds geen orders, de communistische Australische vakbonden hadden zich solidair met hun Soekarno kornuiten verklaard en weigerden Nederlandse schepen te laden. Van Mook die geprest werd een toespraak te houden, verklaarde op zijn stuntelige wijze dat de regering totaal geen plannen had en die nooit gehad had. De goegemeente nam een dreigende houding aan, wilde hem te lijf gaan. De kampcommandant, overste De Stoppelaar redde de situatie door op het podium te springen en een driewerf hoera op Hare Majesteit de Koningin uit te roepen. De lt. GG. ontsnapte door de achterdeur.

Met Spoor, op suggestie van de loyale stadspolitie van Brisbane, leek het afkopen van de stakers een mogelijkheid. Het kwam tot een onderhoud tussen Van Mook en de vakbondsleiders. In zijn slechte Engels gaf Van Mook een aandoenlijk economisch-politiek betoog dat de stakers geen snars interesseerde, hij miste de kern van de zaak, de staking ging door.

Aangezien de regering van de opsporingsbevoegdheid van onbezoldigde politie-ambtenaren een kwestie voor het Binnenlands Bestuur was, werd het hele stel nieuwe politie-ambtenaren per besluit van die autoriteit op 12 September 1945 aangesteld en beëdigd. De kapitein vlieger waarnemer, M.P. Staal, werd Commissaris van Politie 1e klasse.

Op 15 september vertrok ik naar Java als hoofd Militaire Politie in de staf van Generaal Van Oyen. Twee van mijn mensen de luitenants Verspoor en Bloemenstein waren een dagje eerder in Batavia aangekomen.

Na het roerige Brisbane deed de gezapige rust in Batavia weldadig aan, alles keurig netjes, er was geen verkeer, de straten waren leeg. Van Oyen had zojuist een villa op het Bisschopsplein betrokken. In vol ornaat meldde ik mij model bij de verbaasde hoge chef. "Wat komen jullie hier doen?", wou hij weten. "Wat voor orders? Daar weet ik niets van". De marsorders werden hem getoond. De generaal was als gewoonlijk minzaam en voorkomend maar zeker niet verheugd ons te zien. De andere leden van zijn staf, zoals Van Straten, Spoor, Jessurun waren blijkbaar nog niet aangekomen. We kregen geen aanwijzingen betreffende onze taak en verblijfplaats. Hoogst merkwaardig! Na alle commotie waren we werkloos en op de plaats rust. De legercommandant wilde ons niet maar hij kon ons niet kwijt.

We verjoegen een groep Japanse economen uit een riant groot huis vlak bij het kwartier van de legercommandant. We schaften ons vervoer en wapens aan. Madioenweg 1 werd het kantoor MP, waar we wachtten op orders en de dingen die gebeuren gingen. De KNIL politie toko was open. Het

werd een soort klachtenbureau voor onrechtvaardigheden en duistere zaken. Vele zaken waar de generaal zich niet mee kon of wilde bemoeien, kwamen bij ons. Door informatie uit meerdere bronnen, waaronder de hele luchtvaart, bleven wij terdege op de hoogte van de toestand in de archipel. Lokaal hielden we de zwarte markt en de roverijen op Priok in de gaten.

De Engelse troepen arriveerden, wat volk verscheen in de straten, de tram begon te rijden waarop wij dachten een stelletje oproerkraaiers te ontwaren. Wij stopten dat. Van Oyen vertelde ons dat we ons daar niet mee moesten bemoeien. Diefstallen werden onderzocht, de procesverbalen hadden geen aandacht. Een paar Brits Indische soldaten die zich ijskasten van burgers toeëigenden, werden gevat. 'Loslaten! Dit is een kwestie voor de Engelsen', vond de generaal. Hij zou het voorval met zijn collega, generaal Christison bespreken. Bij onze benadering was de legercommandant zonder staf en zonder leger, op dat moment de hoogste Nederlandse autoriteit in Indië.

Aangezien hij niet bij machte bleek enige beslissing te nemen viel ons plan een politieschool op te zetten in duigen. De gebouwen die wij daartoe bezet hadden dienden we te verlaten. De Tarakan MP compagnie mocht van de Britten niet naar Java komen. Met de Engelsen autoriteiten speelden we weermannetjes.

Als generaal Christison zelf, of zijn provost-marshall, overste Harding, of zijn tolk dan wel politieke adviseur, overste Van der Post, met de legercommandant in conferentie waren, stonden wij buiten. Als de KNIL MP een of tweemaal per week rapporteerde en de Engelsen zich aankondigden werden we weggestuurd. Een voorstel tot samenwerking, wij kenden de taal van het land, het volk en de geografie, leidde tot niets. De Britse generaals hadden hun eigen besognen waar burgerlijke rust en orde geen plaats in hadden. Het bleef minzaam beleefd bij "How do you do? Pleased to meet you".

Met mijn collega Harding kon ik best opschieten. Het weinige personeel dat hij had had de handen vol met de tucht onder de Brits-Indische troepen te handhaven. De gedragingen van de bevolking was niet zijn zaak, moesten ze zelf maar uitzoeken.

De eerste rampokpartij vond plaats. Zuid van het Koningsplein sloeg een kwaadwillige roversbende van een paar honderd man zijn slag. Het onderzoek wees uit dat het doldrieste gezelschap met de trein uit het Bantamse kwam, bij het eerste station uitstapte en beladen met fietsen, huisraad, meubels, bedden, bij het volgende station in de inmiddels doorgereden trein opstapte om weer naar Bantam te verdwijnen. Perfect georganiseerd en uitgevoerd.

De leiding, de lokale directie van de spoorwegen, keurige in Japans burger gekede knapen, werd door ons opgewacht, model op proces-verbaal gearresteerd en in de bijgebouwen op de Madioenweg knijp gezet. Einde van de roverij per trein.

Harding en zijn Mp's kwamen met groot vertoon en veel gerij naar Madioenweg om de NIS-leiders te bevrijden, een idee waartegen wij ons verzetten. Het geval kwam voor het hoogste gezag, de generaals besloten dat onze actie onjuist was. Men gelaste ons het misdadige tuig op vrije voeten te stellen. De treinovervallen werden hervat.

De ontstelde directeur van Hotel des Indes kwam ons melden dat zijn hele drankvoorraad, die tijdens

de Japanse bezetting was ondergedoken en het overleefd had, spoorloos verdwenen en vermoedelijk gestolen was. We doken in de lijsten van merken, hoeveelheden en verpakkingen. De speurtocht leidde in de richting van de Britse troepen. Men meende op door Engelsen gegeven feesten en partijdranken te hebben genoten die mogelijk uit de Des Indes voorraad kwamen.

In een van zijn weinige gulle buien schonk de legercommandant ons een glaasje whisky. "Mag ik even die fles zien, generaal?". "Jawel, waarom?". De fles was van een uitzonderlijk, zeldzaam duur merk. "Waar kwam deze fles vandaan, generaal?", vroeg de politie. "Die kreeg ik van generaal Christison, een heel kistje. De generaal is zo'n aardige man" zei de legercommandant, die prompt een visie van zijn eigen Militaire politie en het verhaal van de drankvoorraad van Des Indes te horen kreeg. De goede generaal Van Oyen die nooit uit de plooi kwam verbleekte een tikkeltje. "Verdomme, die perfiede rotkerels", zei hij. Hij beloofde de kwestie op het paleis, waar inmiddels de lt GG Van Mook zijn intrek had genomen, voor te brengen.

Ik geloof niet dat we ons heden in 1995 er zorgen over moeten maken of de generaal Christison een aardige man of perfiede kerel was. De bevrijder van Indië was hij niet. Voor mij is er geen twijfel dat zijn optreden in Indië van beslissende invloed was. De simpele wijsheid van de zin: "Voor rust en orde in een samenleving is een politie onmisbaar" legde hij naast zich neer. In plaats daarvan creëerde hij door zijn optreden een gezagsvacuum, dat niet meer te dichten viel en uiteindelijk leidde tot de ondergang van de eeuwenoude band tussen Indonesië en Nederland.

Nog voor het einde van het jaar 1945 verdween de KNIL politie geruisloos van het toneel. "Maak dat je wegkomt. Terug naar de vliegerij. Ik zie er geen brood meer in".

[Oorspronkelijk verschenen in Nieuwsmagazine juni 1995.]